

Тема 3.3. Типи термінологічних словників (відповідно до фаху).

1. Типи термінологічних словників

Рекомендована література:

1. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики. / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. — 896 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. — 1736 с.
3. Пустовіт Й.О. та ін. Словник іншомовних слів. — К.: Довіра, 2000.
3. Словник синонімів української мови: У 2-х томах / Редкол. А.А. Бурячок та ін. — К.: Наукова думка, 2000.
4. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. — К.: Наукова думка, 2003. — 1104 с. — (Словники України).
5. Шевчук С.В. Російсько-український словник ділового мовлення = Русско-украинский словарь деловой речи. К.: Вища школа, 2008. — 487 с.

1. Типи термінологічних словників

В українській історії першим нормувальним термінологічним центром можна вважати Наукове товариство імені Т. Шевченка (кінець XIX - початок XX століття). Саме навколо товариства гуртувалися провідні термінологи того часу, до його ухвал прислухалися автори наукових праць і підручників. Згодом незаперечним авторитетом в українській термінології став Інститут української наукової мови (20-ті - початок 30-х років). Але обидві ці структури не видавали державних стандартів у теперішньому розумінні цього поняття.

Сьогодні в Україні стандартизація термінології стала державною справою. Від розв'язання мовних питань, зокрема термінологічних, як відомо, залежать темпи державотворчих процесів. Освіта, наука, а особливо виробництво потребують єдиної, зручної, логічної української термінології. З огляду на ці умови в Держстандарті України розроблено Концепцію державних систем стандартизації, метрології та сертифікації, яку схвалив уряд. У липні 1992 року спільним наказом Міністерства освіти та Держстандарту України створено Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології.

На цей час в Україні розроблено понад 600 державних стандартів. Через кожні п'ять років їх переглядають і уточнюють.

Термінологічні словники є різновидом лінгвістичних словників, у яких подано термінологію однієї або кількох галузей знань/діяльності.

Укладання термінологічного словника починають з того, що з різних джерел відбирають терміни. Джерела можуть бути такими:

- монографії та статті відомих вчених та фахівців-практиків;
- підручники для вищих навчальних закладів, що містять чіткі визначення понять і стандартизовані терміни;
- галузеві енциклопедії;
- вторинні документи:
 - а) реферати й анотації з реферативних журналів;
 - б) опис винаходів.

Після відбору термінів складають словник термінологічного словника — реєстр одиниць (слів, словосполучень, скорочень, символів, сполучень слів і символів), які слід визначити та описати.

Структура словникової статті

Для термінологічних словників дуже важливою ознакою є наявність і зміст лівої та правої частин словникової статті:

- ліворуч — заголовне слово (термін);
- праворуч — семантизація заголовного слова, що може містити такі відомості про термін:
 - зазначення щодо сфер вживання терміна;
 - переклад цього заголовку, якщо це перекладний словник;
 - граматична характеристика терміна:
 - вказують, яка це частина мови;
 - наводять закінчення іменників чоловічого роду у родовому відмінку;
 - наводять закінчення іменників жіночого роду у давальному та місцевому відмінках, якщо є чергування приголосних;
 - наводять наголоси в однині та множині, якщо вони змінні;
 - зважаючи на те, що в мові науки і техніки дієслова вживають найчастіше у формі 3-ї особи однини і множини, у словниках до всіх дієслів вказують саме ці закінчення;

дефініція — визначення поняття, що позначено саме цим терміном;

приклади на сполучуваність терміна з іншими словами;

похідні слова, етимологія (походження), синоніми, антоніми.

Наприклад:

Автоматизація, киб., техн.

e automation

d Automatisierung

г Автоматизация

ж Автоматизація автоматизований автоматизувати.

Здійснення виробничої, управлінської та іншої діяльності за допомогою машин і механізмів, інженерних розрахунків, наукових досліджень, програмування, проектування

За змістом лівої частини словникової статті розрізняють власне словники термінів і словники терміноелементів. До останніх відносять, наприклад, словники інтернаціональних морфем.

За змістом правої частини словникової статті розрізняють:

термінологічні перекладні словники;

словники, в яких наведено визначення понять (їх традиційно називають тлумачними);

словники-довідники;

словники-переліки термінів або понять (дескрипторні й ідеографічні словники).

Ідеографічний термінологічний словник відрізняється від традиційного термінологічного словника тим, що основою його структури є не алфавітний список термінів, а список понять.

Кожна словникова стаття розпочинається номером і назвою поняття, а потім йдуть його синоніми та слова, з якими воно може сполучатися у певній тематичній групі, тобто дається уявлення про семантичне поле цього поняття. За призначенням словники поділяють на декілька груп:

Словники узусу (слово «узус» походить від латинського «usus» — 1. звичай, правило; 2. вживання, використання). До цих словників (які мають функції реєструвальних) належить більшість існуючих [термінологічних словників](#), що відбивають стан термінології у певній галузі знання на теперішній час.

Регламентувальні словники. Вони можуть бути двох видів: [словники стандартизованих термінів](#) (тобто стандарти на терміни) і словники рекомендованих термінів.

Стандарт на терміни має такі частини: вступну, основну та абеткові покажчики. У вступній частині зазначають сферу поширення стандарту, надають відомості про неприпустимі синоніми та еквіваленти. В основній частині матеріал розташовано у двох графах: перша має назву «Термін», друга — «Визначення». У першій графі наведено номер терміна, власне стандартизований термін, його скорочена форма (якщо термін є словосполученням) та його еквіваленти європейськими мовами. Визначення понять розташовано у другій графі. До визначень можуть додаватися рисунки, схеми, графіки тощо.

Інформаційні словники. Прикладом цієї групи словників є [інформаційно-пошуковий тезаурус](#). Його використовують під час автоматичного оброблення інформації. Кожна словникова стаття починається терміном — дескриптором. До нього наводяться синоніми, а також інші терміни, пов'язані з ним родо-ви-довими або асоціативними відношеннями. Наведемо фрагмент такого тезауруса.

д. Електросталь

с. Електродугова сталь

с. Сталь, виплавлена у дугових печах

р.-в. Сталь вакуумно-дугового переплаву

р.-в. Сталь плазмено-дугового переплаву

Довідка: д. — термін-дескриптор, с. — синонім, р.-в. -термін, пов'язаний з дескриптором родо-видовими відношеннями.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. У яких словниках подається термінологія галузі?
2. Назвати типи термінологічних словників.
3. Дайте характеристику різного типу словникам.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ №7

1. Знайдіть у тексті і підкресліть науково-термінологічну та виробничо-професійну лексику:

Підприємства працюють в умовах конкуренції, яка є необхідною властивістю ринкової економіки. Конкуренція - це змагальність підприємств (підприємців) з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, коли їх самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулюють виробництво тих товарів, яких потребує споживач. Як бачимо, конкуренція між підприємствами ведеться, насамперед, за споживача, тобто за завоювання, розширення й утримання своєї позиції на ринку. Але цього можна досягти тільки за умови повнішого задоволення потреб споживачів порівняно зі своїми конкурентами. Сказане дає підстави розглядати конкуренцію як важливу умову підвищення життєвого рівня людей, удосконалення виробництва, зростання продуктивності праці та прибутковості підприємств. Конкуренція між підприємствами супроводжується конкуренцією між працівниками як власниками своєї робочої сили. Вона впливає на ефективність їх праці, породжує почуття відповідальності за доручену ділянку роботи і збереження робочого місця.

2. За допомогою словника синонімів доберіть до слів-термінів синоніми.

Репутація, рефрен, оксидация, екземпляр, експеримент, експансія, фокус, склад, континент, обіг, адресант, акомпанемент, амбасада, креативність, кунжут.

3. Установіть відповідність між типами словників і призначенням їх.

Словники

1. Тлумачний.
2. Орфографічний.
3. Орфоепічний.

Призначення словника

А. Словник подає правила нормативної вимови голосних і приголосних звуків у словах, ураховуючи особливості

сучасного літературного наголошування.

Б. Основне призначення словника – бути довідником з орфографії (граматичні форми змінюваних слів наведено в такому вигляді, який цілком відбиває чергування, спрощення або подвоєння звуків, зміну наголошення в словах з рухомим наголосом та ін.).

В. Словник з достатньою повнотою подає синонімічне багатство української мови.

Г. Словник є універсальним довідником із сучасної української мови, у якому стисло розкривається значення слів і їхніх відтінків.

4.Зредагуйте наведені висловлювання відповідно до законів милозвучності української мови.

В будь-який час, співрозмовник взяв гору, план почав утілюватися, ми тобі удячні за усе, треба негайно уживати заходів, з щирою душею, зусиллями колективу і керівництва, дощі ідуть часто, в такому випадку, оце і все, назвіть ціну і масу, згідно з специфікацією, перераховано із вашого рахунку, брати участь в різних проектах, за погодженням з замовником, іспит з спеціальності, здійснити в двотижневий термін, привітати з святом.